Irina CONDREA

Între normă și abatere

I.C. – doctor habilitat în filologie, profesor universitar la Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, USM. Director al Școlii doctorale „Studii lingvistice și literare". Domenii de cercetare: sociolingvistică, traducere, stilistică, pragmatică, cultivarea limbii, lingvistica textului. Autoare a mai multor volume, dintre care: *Traducerea din perspectivă semiotică* (2006), *Studii de sociolingvistică* (2007), *Curs de stilistică* (2008), *E timpul să vorbim corect* (2014), *Sociolingvistica. Suport de curs* (2018).

Utilizarea verbului „a servi"

Verbul „a servi" are mai multe semnificații, una dintre ele fiind legată de mâncare, și anume sensul acesta generează diverse „interpretări" și fluctuații în comunicarea cotidiană. Consultând DEX-ul, putem constata ce înseamnă, în acest sens, „a servi": 3. Tranz**.** A pune, a aduce la masă mâncare, băutură etc. A prezenta cuiva o mâncare ca să ia din ea, a trata pe cineva cu ceva; a da să mănânce. Refl. A lua să mănânce sau să bea. *Se servi cu câteva bomboane*.

Astfel, verbul apare în propoziții de tipul *„Bunica totdeauna ne servește cu sarmale delicioase"* (= ne dă să mâncăm); *„De ziua lui, colegul nostru ne-a servit cu șampanie"* (= ne-a tratat); *„Acest ospătar servește foarte repede"* (= aduce, propune mâncare/băutură).

Este de menționat că verbul „a servi" (*eu servesc, el servește* ș.a.m.d.), fiind unul tranzitiv, cere și un complement direct, care răspunde la întrebarea *pe cine?* Deci el presupune că există cei care sunt serviți – de exemplu, nepoții pe care îi servește bunica, prietenii serviți de coleg, clienții serviți de ospătar etc.

BDD-A30332 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:45 UTC)

Însă, din varii motive, mulți vorbitori nu țin cont de aceste semnificații și utilizează verbul „a servi" în cu totul alt mod, și anume dându-i sensul de „a bea" sau „a mânca". Numeroase exemple sunt în legătură cu *cafeaua*, care nu mai este băută, ci neapărat servită. Iată și o captură a contextelor de pe internet:

Câțiva dintre noi servesc cafeaua la cafeneaua din colț sau la birou, cu prietenii si colegii (ar trebui să înțelegem că noi mergem la cafeneaua din colt și îi servim pe clienții de acolo).

Majoritatea dintre noi, însă, servim cafeaua acasa, așa că este important să ținem cont de câteva sfaturi pentru a obține o cafea cât mai bună (https://defemei.com/fa-o-cafea-perfecta-dimineata). (Ar trebui să însemne că îi servim pe cei de acasă)

Faci parte din categoria de oameni care nu pot deschide ochii dimineață până nu servesc prima gură de cafea?

De ce totuși „eu servesc cafeaua acasă" sau „ei servesc prima gură de cafea"? Probabil pentru că verbul „a servi" este considerat mai „elegant", mai „manierat", mai „rafinat" decât banalul „a bea", or această percepție este falsă, iar cei care „servesc cafeaua", în loc să „o bea" etalează o încercare nereușită de a vorbi manierat, tentativă care se transformă mai mult într-o fandoseală.

Același lucru se întâmplă și cu „a mânca" (dar și cu „a bea băuturi tari"), înlocuit de unii vorbitori tot cu „a servi" – ați auzit probabil exprimări de felul: *eu nu servesc zahăr, nici pâine albă* (în loc de „eu nu mănânc" sau „evit" zahărul și pâinea alba); *astăzi servim masa la restaurant, cu prietenii* în loc de „astăzi mâncăm/luăm masa la restaurant"; *de când este bolnav, nu mai servește vin*, adică „nu mai bea vin".

În legătură cu utilizarea lui „a servi" pentru „a bea" mai trebuie spus că, atunci când este vorba de băuturi alcoolice, „a servi" capătă, în limbajul cotidian basarabean, și o nuanță eufemistică, menită să mai diminueze, să mai camufleze aspectul dezolant al beției: o doamnă spunea despre vecinul său alcooic că *el cam des servește* și că *nu-i zi să nu servească, iar când îi servit, sare la bătaie*. Deci iată că ne-am pricopsit și cu un sinonim contextual-situațional al adjectivului *beat/turmentat*, și anume, *servit*, care, culmea! se folosește, ca orice adjectiv, și la gradele de

BDD-A30332 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:45 UTC)

comparație, deoarece apar exprimări de tipul *Azi a venit mai servit decât ieri* sau *El era servit foarte tare* – așa spunea martorul unui accident rutier despre cel aflat la volan.

Lexemul „a (se) expune”

Înclinarea spre exprimarea impersonală/imparțială se observă și la nivel lexical, când se dă preferință unor cuvinte mai noi și unor forme gramaticale specifice. Or, nu totdeauna această intenție este realizată cu succes, lucru demonstrat de numeroasele erori și inadvertențe de exprimare, cauzate de necunoașterea specificului formelor diatezei reflexive.

În limbajul oficial, în relatările jurnaliștilor s-a încetățenit, în ultimul timp, un lexem, al cărui sens vorbitorii nu-l cunosc prea bine – acesta este verbul „a (se) expune”, utilizat preponderent cu forma de reflexiv. Citățm contexte spicuite din Internet, dar și de la diverse posturi de televiziune: *Curtea Constituțională s-a expus asupra sesizării depuse de deputați*; *Sinodul Bisericii Ortodoxe din Moldova s-a expus împotriva înăspririi pedepselor*, *Instanța trimite un dosar despre care CEDO s-a expus*; *Judecătoria Buiucani s-a expus astăzi* ș.a.m.d. Sursele care afișează asemenea formulări au codul .md, deci sunt din Republica Moldova.

Consultând un dicționar, aflăm că „a se expune” înseamnă a se afla în fața unei primejdii, a unei neplăceri sau a pune, a se afla într-o situație periculoasă. Or, din exemplele citate nicidecum nu reiese că Sinodul Bisericii Ortodoxe sau Curtea Constituțională din Moldova, sau judecătoria, ori CEDO s-ar afla în fața unei primejdii sau într-o situație periculoasă. Atunci de ce apar atare formulări?

Greșeala a fost generată de o traducere defectuoasă din limba rusă a expresiilor de tipul: „Лидер партии высказался о решении Конституционного суда”; „Конституционный суд высказался насчет решения парламента” și altele de felul acesta, în care verbul „высказатья” a fost tradus eronat prin „a se expune”. Este de menționat că din știrile de la radio și TV redactate în acest fel, varianta cu *a se expune* a trecut și în alte contexte, în special în limbajul oficial. Astfel, unii declară, de exemplu, că *grupul de lucru încă nu s-a expus în legătură cu tarifele* sau că *ulterior comisia urmează să se expună* ș.a.m.d.

BDD-A30332 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:45 UTC)

Or, pentru „высказаться” dicționarele dau următoarele variante de traducere – *a-și spune părerea; a opina, a se pronunța*: „он высказался” – *și-a spus părerea*; „высказаться по существу” – *a se pronunța asupra fondului unei probleme;* „предложить высказаться” – *a invita să ia cuvântul*. Prin urmare, în exemplele citate mai sus, verbul „a se expune” trebuie înlocuit cu un lexem potrivit contextului, de exemplu, *Curtea constituțională sau Judecătoria s-a pronunțat în legătură cu...*; *Biserica s-a pronunțat împotriva înăspririi pedepselor*; *Un dosar despre care CEDO și-a spus părerea*. De multe ori pot fi găsite și alte variante de exprimare.

În limba română, forma reflexivă – *a se expune* – se utilizează în contexte specifice, în care, așa cum atestă și dicționarul, este vorba de riscuri, primejdii, neplăceri. Iată câteva exemple spicuite și ele din Internet, dar din surse care au codul .ro, deci sunt din România. Citățm: *„Avertisment negru pentru Franța. La ce riscuri se expune această țară, după gravele evenimente recente care au zguduit poporul francez”; „Care sunt pericolele la care se expune un manager român în țări exotice”; „Riscuri la care se pot expune tinerii în mediul online”; „Rusia se va expune unor sancțiuni suplimentare dacă nu își va respecta angajamentele”.*

Trebuie menționate și celelalte sensuri ale verbului *a expune* (nereflexiv!). Primul este „a prezenta, a reda prin cuvinte, a face cunoscut; a relata; a explica” și aceste sinonime pot fi utilizate cu succes în stilul oficial, de exemplu atunci când se vorbește despre Curtea Constituțională, instanța de judecată, Sinod sau Patriarhie.

Alt sens al verbului *a expune* este „a așeza la vedere; a arăta”: DEX: (Urmat de determinări introduse prin prepoziția „la”) A așeza un obiect, un material etc. în așa fel încât să se poată exercita asupra lui o acțiune, o influență etc. De exemplu, *Vinul roșu se degradează atunci când este expus la lumină*; *Copilul nu trebuie expus la soare nici o secunda în toiul canicului*. Când este vorba de un obiect, de o marfă etalată la vedere, iarăși apare verbul respectiv – *Cărțile sunt expuse în vitrine*; *Tabloul este expus la galeria de artă din centru*.

Trebuie avut în vedere și faptul că, așa cum menționa Mioara Avram, pe lângă restricțiile gramaticale și lexicale amintite, între cele două tipuri formale de pasiv există o importantă deosebire stilistică: pasivul cu *a fi* este livresc, iar reflexivul pasiv popular. În limba actuală folosirea

BDD-A30332 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:45 UTC)

pasivului cu *a fi* se extinde în anumite stiluri ale limbii literare, în special în stilul științific și în publicistică.

Politețea exprimată prin pronume

Pronumele de politețe (sau de reverență) arată o atitudine de respect față de o persoană și sunt folosite de vorbitori în funcție de situația de comunicare.

În stilul oficial, pentru exprimarea politeții maxime, se utilizează pentru pers. a II-a singular și plural pronumele *Dumneavoastră* (cu verbul la pers. II plural – *dumneavoastră ați remarcat*...), iar la persoana a III-a – *Domnia Sa / Domniile Lor*, recomandate în discursul politic, diplomatic, jurnalistic, de exemplu despre un ministru, un președinte se va spune: „În interviu *Domnia Sa* a remarcat că..." (și nu *dumnealui*).

În prezent, lingviștii vorbesc despre un sistem ternar al politeții exprimate prin pronume (politețe *zero – medie – maximă*), care, în cazul pronumelui la persoana a II-a, se reflectă în schema *tu – dumneata – dumneavoastră*. Astfel că formele *dumneata* (cu verbul la pers. a II-a singular – *dumneata vorbești*) *dumnealui / dumneaei /dumnealor* sunt mai puțin indicate pentru stilul oficial înalt, academic, deoarece fac parte dintr-un registru stilistic mediu, iar în unele cazuri pot avea chiar și nuanțe familiare, ironice (la Caragiale, de exemplu, despre Domnul Goe). În limbajul familiar și regional mai avem o serie de pronume de politețe medie – *mata, matale, mătăluță, mătălică, tălică,* ce apar, de regulă, în convorbirile cotidiene și fac parte din arsenalul stilistic al limbajului popular, familiar-oral.

În limba română standard acest sistem ternar este aplicabil și în cazul pronumelui la persoana a III-a, reflectat în schema *el – dânsul/ dumnealui – Domnia Sa*. Se constată o nuanța mai mare de respect a pronumelui personal *dânsul*, cu formele *dânsa, dânșii/dânsele, dânsului/dânsei, dânșilor/dânselor.* Acestea, deși în gramatici nu sunt trecute ca pronume de politețe, se consideră totuși mai reverențioase decât *el/ea* etc., fapt consemnat și în DEX, care conține pentru *dânsul* specificarea: 1. Pron. pers. (Ca pronume de politețe). Iar în *Dicționarul normativ al limbii române* (2009) de Ioana Vintilă-Rădulescu la formele

BDD-A30332 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:45 UTC)

pronumelui *dânsul* găsim nota: Este considerat pronume personal propriu-zis, deşi este perceput în general ca pronume de politeţe.

Trebuie să se ţină cont şi de faptul că, în limba română standard, pentru acest pronume are loc o specializare semantică, şi anume, aplicarea exclusivă la nume de persoane (subl. n. – I.C.), astfel că *dânsul* devine o formă pronominală caracteristică „genului personal" (A se vedea: G. Gruiţă, *Moda lingvistică actuală. Norma, uzul şi abuzul,* Piteşti, 2011). Uzul actual îl impune pe *dânsul* ca formulă politicoasă de referire la persoana a III-a (în prezenţa sau în absenţa acesteia), inclusiv la vârful piramidei cultural-lingvistice, în corelaţie perfectă cu substantivele politeţii (*domn, doamnă, domnişoară*). Deci, se va spune *dânsul/dânsa* cu referire doar la persoane (directorul, colega, preşedintele etc.), şi nu se va folosi acest pronume când e vorba, de exemplu, de animale, obiecte etc. (nu este corect să se spună despre un câine „uite la dânsul" sau despre o foaie „scrie pe dânsa").

În legătură cele de mai sus, este important de reţinut următorul lucru: vorbitorii basarabeni interpretează în alt fel gradul de politeţe al celor trei pronume la persoana a III-a. Ca formă cu grad de politeţe zero aici este perceput pronumele *dânsul,* ca politeţe medie – *el,* iar ca politeţe maximă – *dumnealui,* foarte rar se utilizează *Domnia Sa*. Basarabenii spun *m-am întâlnit cu fratele meu şi m-am înţeles cu dânsul să plecăm acasă* (nu vor spune „m-am înţeles cu el") sau *hai să-l întrebăm şi pe dânsul* (nu pe el), *telefonul s-a blocat, nu ştiu ce-i cu dânsul* (nu cu el) etc.

Pronumele *dânsul* în limba literară, utilizat numai cu referire la persoane, poate apărea atât la singular, cât şi la plural: de exemplu, Înainte de conferinţa *ministrului, am avut o întrevedere cu dânsul; Aceasta a fost ideea dânşilor; Erau mai multe profesoare, dar nici dânsele nu au putut da o explicaţie clară* etc.

Or, moldovenii folosesc în manieră regională pronumele *dânsul***,** chiar şi atunci când este vorba de obiecte sau animale, pentru care nu este necesară exprimarea politeţii, aşa că putem auzi astfel de enunţuri: *Pune aici scaunul şi aşază-te pe dânsul* (cum ar fi: *pe dumnealui*) sau *Vecinul ia vaca şi se duce cu dânsa la păscut* (iarăşi: *cu dumneaei*). Iată şi o serie de exemple recente: *La piaţă acum poama costă 10 lei şi eu cred*

BDD-A30332 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:45 UTC)

că e ieftin după cum lucrăm noi și avem cheltuieli mari <u>cu dânsa</u>; Șase lei poama, eu ce fac <u>cu dânsa?</u>; <u>Cu dânsa</u> (inflorescența cu fructe) nu se mai poate face nimic, căci este toată cicatrizată (*de grindină*). În toate aceste contexte este recomandabil pronumele *el/ea*.

Este cazul să mai amintim de încă o formă de politețe din vorbirea basarabenilor: adjectivul *singur* (pronunțat *sângur*), cu sensul de *dumneata,* în exprimări de tipul: *Vreau să vorbesc cu singur* (*cu dumneata*); *Am fost pe la singur* (*pe la dumneata*) ș.a., care sună interesant și chiar exotic, dar nu sunt acceptate ca forme de politețe de limba literară standard.

Indiferent de ce idei sau intenții se ghidează vorbitorii, asemenea utilizări haotice ale cuvintelor trebuie atent monitorizate și nicidecum nu trebuie acceptate, pentru că apare riscul unei adevărate treceri *de la sublim la grotesc*.

BDD-A30332 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:45 UTC)